

Bizalom, közösség, kötődés

Társadalmi tőke két balatoni járásban

2015-16 során egy kutatás keretében vizsgálatot végeztünk Magyarország fejlettségi állapotáról, hazánkban ma még kevésbé elterjedt elemzési paradigmát, a területi tőke szempontrendszerét felhasználva. E vizsgálat során elsősorban statisztikai adatokra alapozva, széles indikátorrendszer alkalmazásával sikerült gazdagítanunk a magyar térszerkezetre vonatkozó ismereteinket. A kutatás eredményei 2017-ben kötetben is megjelentek A területi tőke és magyarországi dimenzió címmel (Oláh M – Szabó P – Tóth B szerk., 2016.). A területi tőke kutatása során önálló modulban egy hazánkban újszerűnek tekinthető vizsgálatot is folytattunk. Arra kerestük a választ, hogy a területi tőke szempontrendszerén belül a társadalmi tőke milyen kapcsolatban áll a területi fejlettségbeli különbségekkel, vagy más megközelítésben: a helyi társadalom jellemzői és a gazdaság állapota között milyen viszonyrendszer térképezhető fel. Az alábbiakban e kutatás főbb eredményeit kívánjuk összefoglalóan ismertetni.

A területiség elemzési szempontját figyelembe véve olyan vizsgálatot folytattunk, amely alkalmas lehet a területi különbségek, valamint ezek mélyebb okainak feltárására is. Két olyan járást választottunk az összehasonlítás alapjául, amelyek földrajzi helyzetében nincs nagy különbség, ugyanakkor a helyi gazdasági tevékenységben, fejlettségben igen. A területi tőke kutatásunk balatoni fókuszával összhangban így esett

a választásunk a Fonyódi és a Keszthelyi járásra. Részben nemzetközi szten-derdekhez és hazai kutatásokhoz, mint előzményekhez kapcsolódva, részben saját tematika összeállításával a kutatásunk alapvetően négy témakörre fókuszált: kapcsolatrendszer, általános és intézményi bizalom, közösségi aktivitás, valamint a helyi kötődés (identitás). (A társadalmi tőke fogalmi rendszerének és témánk irodalmi kötődéseinek taglalásától jelen tanulmányban terjedelmi korlátok miatt eltekintünk.)

Kérdőíves vizsgálatunkat két státusz-csoportban végeztük el, mégpedig az adott járások polgármesterei valamint a helyben működő vállalkozások körében. E társadalmi csoportokra azért esett a választásunk, mivel a területi tőke paradigmájával összefüggésben azzal a feltételezéssel éltünk, hogy az adott terület gazdasági versenyképességének endogén tényezői között e csoportoknak van jelentős szerepük. A vizsgálatba vont két elitcsoport társadalmi tőkéje természetesen nem azonosítható automatikusan a teljes társadalom adottságaival, de a közösségekben betöltött szerepükből kifolyólag azzal feltehetőleg erős összefüggést mutat. A polgármesterek esetében (kisebb településeken fokozottan) az általuk képviselt társadalmi értékrend nagymértékben kell, hogy tükrözze a helyi lakosság elvárásait és világmépét, hiszen e közbizalom vezetett megválasztásukhoz, amely elválaszthatatlan a helyi hálózatokhoz való kötődésüktől.

A polgármesterek szerepéhez hasonlóan a vidékszociológiai vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a kisvállalkozások mélyen a helyi társadalmi rendszerbe ágyazottak, amelyeknek már megszervezésében is nagy szerepet kapnak a szoros társadalmi kapcsolatok. Ennek következtében a helyi vállalkozások sok tekintetben tükrözik a társadalom értékrendjét is, valamint később megerősödve a helyi értékek alakítóivá, véleményformálónak is válnak (Kovács 2012). A 2016 nyarán zajló kérdőíves kutatásunkban mindkét járásban a településvezetők 50%-át értük el, míg a vállalkozók esetében 50-50 fős mintával dolgoztunk, az adott területre jellemző ágazati reprezentativitást követve.

A vizsgált területek általános összehasonlítása

A Keszthelyi (csaknem teljes területével) és Fonyódi járás egyaránt a Balaton Kiemelt Üdülőkörzeten belül található. Közöttük erős hasonlóságot jelentenek a térszerkezeti adottságok: mindkét járás egy urbanizált vízparti-partközeli részre, valamint egy aprófalvas területre oszlik. Szintén közös pontot jelent, hogy a fenti adottságok révén mindkét járásban meghatározó gazdasági ágazat az idegenforgalom, valamint az erre épülő kereskedelmi-szolgáltató szektor, illetve a mezőgazdaság.

Az elemzésünk szempontjából a legfontosabb különbséget a két vizsgált terület között a Fonyódi járás statisztikai adatokban megjelenő alacsonyabb gazdasági teljesítménye, valamint számos negatív társadalmi folyamat jelenti.

A 2011-es népszámlálási adatok szerint a Keszthelyi járás 30 településének 49470 fős állandó népessége volt, míg a Fonyódi járás 21 településének pedig 35 134 fős népessége. Míg az elmúlt években a Keszthelyi járást átlagosan 38,5%-os gazdasági inaktivitás¹ jellemezte és a legfeljebb általános iskolai végzettséggel bírók aránya viszont 19,5% volt, addig a Fonyódi járásban ebben az időszakban 46,6% volt az inaktív

és 28,4% az alacsony iskolai végzettségűek aránya. A társadalmi adottságokkal összefüggésben a foglalkoztatási helyzet eltéréseit is jól mutatja, hogy a Fonyódi járásban az elmúlt időszakban a munkanélküliségi ráta jelentősen magasabb volt, mint a Keszthelyi járásban. Az alacsony iskolai végzettség, magas gazdasági inaktivitás és munkanélküliséggel párhuzamosan a Fonyódi járás társadalmi szegényebb: egy átlagos lakos éves szinten csaknem 100 ezer Ft-tal kevesebb jövedelemből gazdálkodhat Keszthelyi térségi társainál. (Korábbi elemzések kimutatták, hogy a területi fejlettségbeli különbségek esetében meghatározó magyarázó erővel bír a munkanélküliség, az iskolázottság, amely a jövedelmek szintjére is hatással van. Lásd pl.: Nemes-Nagy – Németh 2003; Gábos – Szívós 2010; Tóth 2005.)

A jövedelmi eltéréseket jól illusztrálja, hogy a Keszthelyi járásban száz adózóra vetítve jóval nagyobb a magas jövedelemmel (5 millió Ft felett) bírók aránya (8,3), mint a Fonyódi járásban, ahol ez az érték csak 5,4. (KSH 2014, ill. 2011). A két vizsgált járás közötti társadalmi különbségeket tehát a végzettség, inaktivitás, munkanélküliség és ebből eredően a jövedelmi helyzet eltérésein keresztül mutattuk be, amely a Fonyódi járás negatívabb adottságait jelzi.

A területi töke szempontjából lényeges, hogy 2014-ben a Fonyódi járásban 8300, míg a Keszthelyi járásban 10700 volt a regisztrált vállalkozások száma, így a két terület között a gazdaság szerkezetében hasonlóságot jelent a vállalkozás-sűrűség. 2014-es adatok szerint a Fonyódi járásban 100 lakosra 23 regisztrált vállalkozás jutott, Keszthely térségében 21. A fonyódi terület vállalkozásainak ágazati szerkezetét a mezőgazdaság és vendéglátás – szálláshely-szolgáltatás dominálja, így mindkét ágazat 30%-os arány felett van. A két térség eltérő idegenforgalmi adottságait jól mutatja, hogy míg 2014-ben a Fonyódi járásban 290 ezer vendégéjszakát regisztráltak a kereskedelmi szálláshelyeken, addig, elsősorban Hévíz fürdőhelynek köszönhetően, a Keszthelyi járásban ennek több mint négyszeresét, 1,4 milliót. (KSH 2014)

A gazdasági adottságokból eredően a két térség közötti különbségek termelékenységi viszonyokban is tetten érhetők. A vállalkozói teljesítmény tekintetében 2014 folyamán egy átlagos

Fonyód járási egyéni vállalkozásra 2,055 millió Ft jövedelem jutott, a Keszthelyi járásban 2,67 millió Ft. A társas vállalkozások tekintetében nem volt ilyen éles a különbség: a nyugat-balaton-i járás egy társas vállalkozásra jutó éves jövedelme (1,8 millió Ft) csak 300 ezer Ft-tal haladta meg a Fonyód térségében mértet (1,5 millió Ft). A Keszthelyi járás gazdasága jelentősen termelékenyebb a másik vizsgált területnél: 2014-ben a 29 milliárd Ft-ot meghaladta a vállalkozások bruttó hozzáadott értéke, szemben a Fonyódi járás 14 milliárd Ft-os értékével. A Fonyódi járás gazdasága viszont exportképeesebb, köszönhetően a mezőgazdasági nagyüzemek teljesítményének: számszerűleg kevesebb vállalkozás 11,6 Mrd Ft kivitelből eredő árbevételt ért el a Keszthelyi járás 10,9 Mrd Ft-os összegével szemben (NAV 2014).

A vizsgálatba bevont két járás kapcsán összefoglalóan elmondható, hogy területi adottságaikban, gazdaságuk működésében számos hasonlóságot mutatnak, ugyanakkor a társadalmi, gazdasági viszonyok némileg eltérnek, ami a gazdasági teljesítmény és a fejlettség tekintetében a Keszthelyi járást hozza ki „nyertesnek”, első, klasszikus közelítésünkben.

Társadalmi kapcsolatok

A társadalmi tőke dimenzióinak tárgyalása során elsőként a polgármesterek és vállalkozók társadalmi kapcsolatainak jellemzőit, közeleti és közösségi aktivitásukat, hálózataikat vesszük sorra a kérdőíves kutatásunk eredményeink feldolgozásával, amelynek során az egyes járások jellemzőit összehasonlítva mutatjuk be.

Polgármesterek

A két járás kérdőívvel elért polgármesterei sok tekintetben hasonló társadalmi státusszal rendelkeznek, nemüket, iskolai végzettségüket, életkorukat, helyi beágyazottságukat valamint településvezetői tapasztalataikat tekintve.

Az országosan jellemző trendekhez hasonlóan a megkérdezett településvezetők többsége teljesen független jelöltként indult a legutóbbi önkormányzati választásokon: Fonyódi járásban ez az érték 50%, míg a Keszthelyi járásban 75% volt. A két járásban a megkérdezettek körében összesen 9 olyan polgármester volt, aki politikai párt hivatalos, vagy informális támogatásával vált helyi előljárává, ez minden esetben a 2010 óta

kormányzó FIDESZ-KDNP pártszövetség volt. A helyi civil szervezetek politikai szerepe ennél sokkal gyengébb volt, csak 1-1 esetben említettek a településvezetők hivatalos vagy informális támogatottságot a választások során.

A járások összes településének esetében 2014-es önkormányzati választások során a Nemzeti Választási Iroda adatai részben árnyalják-e képet. A Keszthelyi járás településein összesen 70 polgármester jelölt indult, mindösszesen 13% (9 fő) volt hivatalos pártjelölt. A megválasztott polgármesterek 10%-a (3 fő) került ki a pártátogatással rendelkezők közül. A Fonyódi járás 42 jelöltjének 21%-a volt pártok jelöltje; a 21 településből 7 helyen (33%) nyertek a nem függetlenként indulók (NVI 2014).

A társadalmi tőkével kapcsolatban kiemelt jelentősége van, hogy a civil szféra mennyire része a lokális közéletnek. Ezt a polgármester–civil szervezet kapcsolat sűrűségén keresztül próbáltuk értelmezni, amely a Keszthelyi járás előnyét mutatja, annak ellenére, hogy a két járásban az 1000 fő állandó népességre eső nonprofit szervezetek száma hasonló. Ugyanakkor a kapcsolatban minőségi eltérés nem mutatkozik: az együttműködések minőségét mindkét területen összességében jónak tartották.

Hasonló kép bontakozik ki a vállalkozókkal történő együttműködés során is. Mennyiségi tekintetben a Keszthelyi járás szereplői intenzívebb kapcsolatot ápolnak a helyi gazdaság szereplőivel; ugyanakkor az előzőkhez hasonlóan az együttműködés minősége mindkét téregységben jó.

Mindez arra utal, hogy a Keszthelyi járásban a szervezetek és vállalkozások érdekérvényesítő képessége erősebb, intenzívebb kapcsolatot ápolnak a helyi döntéshozókkal. A másik oldal tekintetében nyitottabb közéletet feltételezhetünk: a településvezetők az adatok szerint fogékonyabban a társadalom igényeire, amely jó esetben szerves együttműködést is eredményez. Összességében ez az adat már jelezheti a társadalmi tőke járási különbségeit is.

Az adott járáson belüli közeleti együttműködések képe sokszínű, ugyanakkor sok tekintetben hasonló. Egy településvezetéssel kapcsolatosan felmerülő probléma kapcsán a megkérdezett Fonyód járási polgármesterek 90%-a járáson belüli

településvezető kollégáikkal konzultál, ezen túl 60%-uk a megyén belüli más polgármestereket is felkeresnek, valamint 50%-uk említette, hogy a járási vagy megyei igazgatási szervezethez is gyakran fordul. A Keszthelyi járásban a más településvezetőkkel történő konzultáció kapcsán hasonló helyzet mutatkozott meg (járáson belül: 100%, megyén belül: 81%), ugyanakkor nagyobb nyitottságra utal, hogy jóval magasabb arányban fordulnak külső intézményekhez és szakértőkhöz is. Az intenzívebb külső kapcsolatokra mutat, hogy a megkérdezett Fonyódi járási településvezetőknek csak 40%-a nyilatkozott úgy, hogy 10-nél több járáson kívüli polgármesterrel van együttműködése (pl. ha egy pályázatban együtt kellene működni), míg a Keszthelyi járásban ez az érték 56% volt.

Megyesi (2015) a fejlesztéspolitikán keresztül vizsgálta egy összehasonlító elemzés során a ma a Fonyódi járás részét alkotó egykori Lengyel-tóti kistérség társadalmi tőke jellemzőit. Kutatásai nyomán arra a következtetésre jutott, hogy a kistérség települései között gyenge a kapcsolat, az együttműködések sokkal inkább a pénzügyi, jogi kényszerek, semmint a szerves együttműködés jellemeznék, így a kapcsolatokban lévő megbízhatóság foka is alacsony. A megállapításai szerint mindez a külső kapcsolatokra is igaz. Mindennek következtében a Megyesi (2015) által a társadalmi tőke leírására szolgáló érhathatóság szintjén is megjelenik, az egykori kistérségben a helyi közélet szereplői sokkal inkább külső erőforrásból várják a segítséget. A Fonyódi járás kapcsolati rendszerében, így sok tekintetben visszatükröződnek Megyesi megállapításai, a külső együttműködésekre utaló Keszthelyi járásnál gyengébb adatok éppen a külső kapcsolatok hiányát, a horizontális partnerségek esetlegességét támasztják alá.

Felmérésünk kimutatta, hogy a hazai önkormányzati együttműködések aktív részesei a megszólított települések (vö. Tóth és tsi. 2005, 4. fejezet). A Keszthelyi járás egy településének kivételével mindegyik megkérdezett tag valamilyen országos érdekképviselőben, és Fonyód térségében átlagosan 1,8; a Keszthelyi járásnál átlagosan 1,6 tagság jut egy településre. A legnépszerűbb a TÖOSZ és Balatoni Szövetség. Az önkormányzati együttműködéseknek a hasznos-

ságát azonban eltérően ítélik meg a két járásban: Fonyód térségében elégedettebbek az érdekképviselők munkájával.

A statisztikai adatok nem igazolják vissza a kérdőíves adatgyűjtésből született eredményeket. A hazai önkormányzati szövetségektől beszerzett és összesített információk szerint 2014-ben egy Fonyódi járási település átlagosan 1,14 érdekképviselői szervezetnek volt a tagja, ezzel a járáások sorában a 6. helyet foglalta el. A Keszthelyi járás települései ezzel szemben átlagosan csak 0,77 szervezetnek voltak tagjai, amellyel 76.-ak az országos rangsorban. Egy átlagos hazai település 0,73 szervezeti tagság értékkel bír. A kérdőívünkben tehát felülreprezentált volt azon megkérdezettek települések aránya, akik ilyen szervezeti tagsággal bírnak. A részletesebb adatok jobban árnyalják az együttműködések szerepét, és egyben ismételtén igazolni látszanak azt is, hogy a Fonyód járási települések jelentősen jobban kívánának támaszkodni a külső segítségekre, esetünkben egy érdekképviselői szervezet munkájára. Mindezek mögött azt is feltételezhetjük, hogy társadalmi és gazdasági állapotuk okán, kevésbé bíznak saját, önálló érdekképviselői lehetőségeikben, érhathatóságukban (lásd Megyesi 2015).

A társadalmi tőke vizsgálatán belül, a kapcsolati rendszerre vonatkozóan az egyik legfontosabb felmérési eszközünk a pozíciógenerátor volt, amelynek sok más általánosan bevett formáján túl (lásd Angelusz – Tardos 2011), mi egy egyszerűsített változatát alkalmaztuk. Nevesítés nélkül arra kértük interjúalanyainkat, hogy számszerűsítsék a felsorolt közéleti, politikai munkakörök képviselői közül mennyivel van élő kapcsolatuk. Ugyanakkor e kapcsolat minőségét és rendszerességét külön nem vizsgálatuk, így bármilyen meglévő kontaktus említhettek.

Számszerűen a Keszthelyi járás megkérdezett polgármesterei több ilyen kapcsolatot tudtak említeni (399 db), szemben a Fonyódi járás (351 db) értékével, de arányosítva előbbi előnye eltűnik. (Átlagot tekintve, Keszthelyi járás: 24,9 db kapcsolat/település; Fonyódi járás: 35,1 db kapcsolat/település) Ez alapján arra következtetésre juthatunk, hogy Fonyód térségében a településvezetők sokkal nagyobb, szerte ágazóbb hálózattal rendelkeznek. (Ráadásul meg kell jegyezni azt is, hogy Hévíz város nemzetközi idegenforgal-

mi szerepéből adódó kapcsolatrendszere nélkül a Keszthelyi járás értékei jelentősen alacsonyabbak lennének.)

A két járás polgármestereinek átlagos kapcsolataiban különösen nagyok a különbségek a Fonyódi járás javára a politikai tartalommal bíró pozíciók irányában, mint államigazgatás felsővezetői (pl. minisztériumi főosztályvezetők), parlamenti képviselők, országos intézmények és hivatalok vezetői, pártvezetők. Mindez ismételtlen alátámasztja a Fonyódi járás vertikális kapcsolataiban megjelenő érdekérvényesítő szándékot, a helyi erőforrások korlátozott voltát. Ugyanakkor az figyelemreméltó, hogy a tényleges politikai döntéshozatal szintjén (állami vezetők, miniszterek, államtitkárok) a két járás átlagos értékei kiegyenlítettek.

Ez abból a szempontból elgondolkodtató, hogy hazai viszonylatban gyakori feltételezés az, hogy a vezető politikusokkal, országosan ismert személyekkel való kapcsolat konkrét előnyökben ölthet testet, de ez úgy tűnik, csak akkor vezethet eredményekhez (hatékonyabb lobbizáshoz), ha az a tényleges döntéshozatal szintjéig elér. A politikai rendszer középszintjével rendelkezésre álló kiterjedt kapcsolati háló (legalábbis a Fonyódi járás példája azt mutatja), önmagában nem elégséges a fejlettségbeli hátrányok csökkentéséhez.

A társadalmi kapcsolatokkal összefüggésben végezve arra voltunk kíváncsiak, hogy a településvezetők személyesen mennyire aktív részesei a helyi közösségeknek, milyen aktivitást mutatnak. E kérdésben nem tapasztalható jelentős különbség a két járás értékei között: hasonló arányban tagjai a megkérdezettek egy-egy civil szervezetnek vagy egyházi testületnek, és nem volt olyan polgármester, aki ne lenne tagja valamilyen közösségnek. A politikai hovatartozás kapcsán viszont látványosabb különbség van, Fonyód javára, aminek tükrében némileg magyarázható az előző ismertségi relációkülönbség, és megerősíti, hogy esetünkben ezek nem párosulnak a gazdasági teljesítmény különbségeihez.

Különbség mutatkozik a megkérdezettek közösségi részvételének gyakoriságában a Keszthelyi járás javára, amely természetesen függ a helyi program-, és eseménykínálat lokális sajátosságaitól is. A Keszthelyi járás polgármesterei gyakrabban vesznek részt közösségi vagy kulturális

eseményeken (69%-uk hetente) és ezt elsősorban (100%) az általuk vezetett településen teszik. A Fonyódi járás polgármesterei közül csak 40% vesz részt hetente ilyen eseményeken és csak 70%-uk teszi ezt az általuk vezetett településen, míg 30%-ban a járás más településeinek eseményeit látogatják.

A megkérdezett Fonyód térségi polgármesterek 90%-a szokott rendszeresen vagy gyakran jótékonykodni (beleértve ebbe az önkéntes munkát, adományozást, szponzorálást, stb.) és ezt első helyen említve 80%-ban az általuk vezetett településhez, 10%-ban országos célhoz kötődően teszik. A Keszthely környéki településvezetőknek viszont csak 75%-a végez rendszeresen vagy gyakran valamilyen jótékony tevékenységet, amely elmondásuk szerint kizárólagosan, csaknem 100%-ban a községük vagy városuk életéhez kötődik.

Az információk azt tükrözik, hogy a Keszthelyi járásban erősebb a településvezetők kötődése saját településük társadalmához, amely mellett érdemes újból megemlíteni, hogy a helyi civil és vállalkozói kapcsolataik sűrűsége is ezt támasztotta alá. Érdekes, hogy ez a helyzet a politikai felhatalmazásuk szintjében nem tükröződik vissza: 2014-ben a Keszthelyi járásban átlagosan 70,67%-os arányban választottak meg egy-egy településvezetőt, míg ez az érték 73,3% volt a Fonyódi járásban (NVI 2014).

Vállalkozók

A kérdőíves vizsgálatba bevont 50-50 vállalkozó részben hasonló státuszadatokkal, demográfiai és végzettségi mutatókkal rendelkezik, amely körülmény megalapozott összehasonlításokat tesz lehetővé. Jelentős eltérés a legfeljebb szakmai végzettséggel rendelkezők arányában mutatkozik Fonyód javára, amelyet az eredmények értékelésekor mindenképpen szem előtt kell tartani, ugyanakkor a többváltozós elemzés körükben nem mutatott ki az átlagtól eltérő jellemzőket az egyes kérdések kapcsán. Az életkori tekintetében kimutatható, hogy a Fonyódi járásban megkérdezett vállalkozók szignifikánsan idősebbek Keszthely térségi társaiknál, ugyanakkor ez a válaszokat szintén nem befolyásolta statisztikailag kimutatható formában. Ugyanakkor a megkérdezettek életkora, logikus összefüggésben, a

vállalkozások eddigi működésének hosszára is hatással van.

A működés jogi formáját tekintve az egyéni vállalkozások dominálnak mindkét mintában, ugyanakkor a társas vállalkozások a valóságnál felülreprezentáltak a megkérdezettek körében. A Fonyódi járásban kiemelkedik a választadók körében az östermelők száma, amely összefüggésben áll azzal, hogy az ágazati mintában ott a mezőgazdaság kiemelkedően nagy arányt képvisel.

A társadalmi tőke szempontjából elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a vállalkozások üzleti kapcsolatai milyen képet mutatnak. Ebben nem mutatható ki jelentős különbség a két járás között. Az értékesítés tekintetében a vállalkozások túlnyomó többsége elsősorban a székhely/telephely településen vagy a járáson belül adja el termékeit vagy szolgáltatásait. A beszállítói kör kapcsán sem mutatható ki érdemi különbség a két terület között. A Fonyódi járáson belül kiemelhető a nemzetközi export jelentősége, amely viszszaigazolni látszik a korábban említett statisztikai adatokból leszűrhető kiviteli különbséget.

A társadalmi tőke, együttműködés, kapcsolatrendszer szempontjából figyelemreméltó, hogy Fonyód térségében a vállalkozásoknak mindösszesen 20%-a, Keszthely térségében 12%-a tagja valamilyen kötelező kamarai részvételen kívüli üzleti, érdekképviseleti együttműködésnek. Akik viszont felismerték a kooperációban rejtőző lehetőségeket nem egy esetben több szervezetnek is a tagjai. Ugyanakkor a nagyarányú nemleges választ némiképp igazolja, hogy a tagsággal rendelkezők sem igazán elégedettek a különféle szerveződések munkájával. (Ötös skálán átlagosan 3,5 ill. 3,8-as osztályzatokat adtak a kérdésre válaszolók. Akik konkrétan meg is neveztek, hogy milyen együttműködésekben vesznek részt, azok a KISOSZ-t, TDM-szervezeteket, agrár-ágazati kooperációkat említették legtöbbször.)

A vállalkozói önállóság jelenik meg azokra a kérdésekre adott válaszokban is, hogy egy felmerülő probléma, feladat kapcsán kihez fordul, kitől kér segítséget a leggyakrabban. Ebben a két járás vállalkozói eltérő szokásokról számoltak be. Keszthely vidékén az összes megkérdezett vállalkozó 90%-a nyilatkozott úgy, hogy saját erőből oldja meg, illetve 46%-uk valamilyen közeli is-

merőstől, 34%-uk egy üzleti partnertől kér még tanácsot. Ugyanakkor a személyesebb jellegű kapcsolatok, sokkal inkább az intézményesebb segítségkérések meghatározók Fonyód környezetében, ahol csak 74% jelölte meg azt, hogy saját erőből oldaná meg a problémáit, és 56% külső szakértőt kérne fel, és az ágazati kamarához is szívesen fordul 14%-uk.

Az előzőekben tárgyalt adatokból mintegy a Keszthelyi járási vállalkozók nagyobb magabiztossága tükröződik vissza: szervezetek munkájában alig vesznek részt, problémáikat leginkább saját maguk oldják meg, vagy erős bizalommal alapuló kapcsolatokat (barát, partner vállalkozás) vesznek igénybe. A Fonyódi járásból érkezett válaszokból egy másfajta kép bontakozik ki: kétszer nagyobb arányban tagjai érdekképviseleti szervezeteknek (amelyek természetesen sok tekintetben hasznosak lehetnek a helyi gazdaság számára), de hatékonyságukkal csak erős közepes mértékben elégedettek; problémáikat sokan saját maguk oldják meg, de jóval gyengébbek a személyes bizalmi kapcsolataik, így külső szakértőhöz kell fordulniuk. Mindez sok tekintetben emlékeztet a polgármesterek viszonylatában tárgyalt önértékelési képesség lehetőségeire, a társadalmi tőke szintjére.

A településvezetőkhez hasonlóan a társadalmi tőke mértékének megállapítására a vállalkozók számára is feltettük a kapcsolatrendszerre vonatkozó kérdésünket, ahol a közéleti pozíciók képviselőivel való kapcsolat számszerűsítését kértük. Az összes megkérdezett vállalkozó 60%-ának van valamilyen élő kapcsolata egy „fontos ember” felé, átlagosan valamivel több mint 4 személyt jelöltek meg. Ez a kérdés volt az, ahol a két járás vállalkozóinak válaszai már jóval nagyobb eltéréseket mutatnak: egy átlagos Fonyód járási vállalkozó 3,44, míg egy Keszthely környéki társa 4,9 db. közéleti kapcsolattal bírt. Abszolút értékben a Keszthelyi járás vállalkozói mintegy 30%-kal több felsőbb társadalmi kapcsolatot tudtak megemlíteni, különösen szembevetve a különbség az államigazgatás felsővezetői, országos intézmények vezetői, tudósok és művészek, valamint az egyházi élet képviselői körében. A Fonyódi járás vállalkozói azonban valamivel jobban ismerik az országgyűlési képviselőiket, a megyei és járási igazgatás vezetőit. A fontos po-

ziciók képviselővel való kapcsolatot a személyes vagy vállalkozói státusszal kapcsolatos tényezők a mintánkban szignifikánsan nem befolyásolták.

A társadalmi tőke vonatkozásában a helyi közéleti aktivitás is fontos tényezőként jelenik meg. A két járás között azonban ebben a dimenzióban nem mutatható ki érdemi különbség. A helyi szervezetekben, intézményekben a megkérdezett vállalkozók nagyon hasonló arányban vállalnak szerepet, de összességében mindkét járásban viszonylag alacsony azok aránya, akik ilyen irányú közéleti aktivitást mutatnak. A legnagyobb arányban, a vállalkozók mintegy ötöde tagja valamilyen civil szervezetnek és hasonló mértékben jelenik meg a sportolói társaságok (nem hivatalos formában) szerepe is. A különböző szervezeti tagságot státuszkategóriák szerinti különbségek kimutathatóan nem befolyásolják.

Bár az egzakt összehasonlítást az eltérő módszertan nem teszi lehetővé, de meg kell említeni, hogy korábbi kutatások a magyar társadalom egészében 8%; illetve más korábbi vizsgálatok 19%-os civil szervezeti tagságot, aktivitást mértek. Vallási-egyházi szervezet munkájában a válaszadók 4%-a, míg politikai pártban 1% volt aktív tag. (Szabó - Gerő 2015) Ezek tükrében a saját kutatásunkban megkérdezett vállalkozások közéleti aktivitása átlagosnak tekinthető. Ezzel szemben a megkérdezett polgármesterek 70%-ot meghaladó civil, 30%-nál nagyobb egyházi szerepvállalása, valamint átlagosan 21%-os párttagsága magasán átlag feletti, amely természetes folyamánya státuszuknak.

A közösségi, kulturális eseményeken való részvétel gyakorisága a polgármesterekhez hasonlóan a Keszthelyi járás vállalkozóinak jelentős előnyt mutatja, amelyből következhet, hogy sokkal aktívabb tagjai a helyi közösségnek. A közösségi események látogatása mindkét járásban elsősorban és szinte kizárólag a lakhelyhez vagy a vállalkozás telephelyéhez kötődik, míg másodikként említi 50-60%-ban a járáson belüli más településekhez.

A jótékonykodás gyakoriságát tekintve jelentős különbség a két járás megkérdezett vállalkozói körében, a Fonyódi járás vállalkozói sokkal szívesebben és valamivel gyakrabban vállalnak fel valamilyen közösségi célt, amely így némileg ellentmond a fentebb említettnek, hogy a Keszthelyi járás vállalkozói közösségileg aktívabban lennének. A vállalkozók mindkét járásban leginkább lakhelyükhöz, vagy telephelyükhöz kötődően végeznek önkéntes munkát, adnak adományokat, vagy szponzorálnak egy-egy eseményt. Kismértékű különbség, hogy a Keszthelyi járásban az országos célok segítése csaknem kétszeres arányban jelent meg a másik járáshoz képest, tükrözve esetleg nagyobb nyitottságot.

A két járás vállalkozóinak társadalmi kapcsolatait tekintetében több különbséget is kimutattunk. A Keszthelyi térségi vállalkozók sokkal inkább bizalmon alapuló kapcsolati rendszerrel bírnak, mint Fonyód térségi társai, akik nagyobb arányban fordulnak külső szereplők segítségéhez. Szélesebb társadalmi kapcsolatokra épülő gazdaság képe tükröződik vissza abból, hogy a Keszthelyi járás vállalkozói számszerűleg kiterjedtebb ismerősi körrel bírnak. Mindkét járás vállalkozói a helyi társadalmak aktív tagjai, azonban ezt egészen más módon folytatják. A Keszthelyi járás esetében jóval nagyobb a közösségi események látogatása, amely nyilván együtt jár a kapcsolatok építésével is; míg a Fonyódi járásban a jótékonykodás jóval nagyobb szereppel bír, erősebb szociális érzékenységről (vagy nagyobb helyi igényekről) tanúskodva.

Bizalom

A társadalmi tőke egyik legfontosabb értelmezési kerete a bizalom. Ennek keretében e témakör vizsgálatára saját kérdőíves kutatásunk során is nagy hangsúlyt fektettünk a településvezetők és vállalkozók kapcsán egyaránt.

A bizalom témakörét két kérdéssoron keresztül vizsgáltuk, mindkettő nemzetközi és hazai kutatások kérdéseit vette át, amely így lehetővé tette számunkra, hogy saját eredményeinket tágabb keretben értelmezzük. Az első kérdéssor kapcsán a személyek közötti általános bizalom, valamint a politikai intézményekbe vetett bizalom 11 fokozatú skálás mérésének kérdéseit alkalmaztuk, amelyeknek részeit legutóbb az European SocialSurvey (2014/2015), az European Quality of Life Survey (2012); valamint ezek nyomán az MTA TK (Szabó– Gerő 2015) is alkalmazott teljes népességre vonatkozó hazai nagymintás reprezentatív vizsgálatai során.

Szabó – Róbert – Závecz (2013) tekintette át az ESS magyarországi méréseinek 2002-2012 közötti intézményi bizalommal kapcsolat tendenciáit. Az eredmények összegzése rámutatott, hogy az intézményi bizalom szintje a magyar társadalomban mindvégig alacsony volt, folyamatosan az ötös átlag alatt mozgott, amely 2006-2008 között érte el mélypontját. 2010-után lassú emelkedés indult el a politikai intézményekbe vetett bizalomban, ugyanakkor a kutatók megállapításai szerint továbbra is a bizalmatlanság a domináns.

Az MTA TK és a TÁRKI közös kutatása (Szabó - Gerő 2015) a korábban használt kérdések átvételével a fenti vizsgálatokra épültek. A legújabb eredmények rámutattak, hogy a magyar társadalomban a politikai intézményekbe vetett bizalom 2010-hez és 2012-höz képest jelentősen esett. Legfőképpen az országgyűlésbe vetett bizalom csökkent, de a népesség a politikusokról és a jogrendszerrel is rosszabb véleményrel van, mint néhány évvel korábban. A rendőrség megítélése hosszútávon is stabil maradt. A kutatás fontos megállapítása, hogy az eredmények nagyban függenek a pártpreferenciáktól: a kormánypárti válaszadók jelentősen jobban bíznak az intézményekben, mint az ellenzéki elkötelezettségűek. Hasonló magyarázó tényező a lakhely is, a fővárosiak és nagyobb településen élők jelentősen magasabb bizalmi indexszel bírnak a kistélepülésen élőknel. Az iskolai végzettség legalább ilyen fontos az eredmények szempontjából: a magasán képzett, diplomások sokkal jobban bíznak a politikai intézményi környezetben. A saját kutatásunk tekintetében megemlítendő, hogy az országos kutatásban az önmagukat vállalkozóknak vallók az átlagosnál minden esetben erősebb bizalomról nyilatkoztak. (Szabó - Gerő 2015)

A saját eredményeinkre rátérve, megállapítható, hogy az emberekbe vetett általános bizalom mértéke mind a négy általunk vizsgált társadalmi csoportban jelentősen meghaladja a magyar társadalom átlagos értékeit. Ennek hátterében sok tényező állhat, de talán a legkézenfekvőbbnek az tűnik, hogy mindkét foglalkozási csoport alapvetően társadalmi kapcsolatokra épülően működik, ahol eleve feltételezhető egyfajta magasabb bizalmi szint.

A politikai intézményekbe vetett bizalom kapcsán élesen elválnak a vizsgált társadalmi csoportok. A polgármesterek a vállalkozóknál és magyar társadalom átlagánál is jelentősen nagyobb bizalmi szinttel bírnak. Ennek oka egyértelműnek tűnik: a településvezetők a politikai rendszer részei, jogalkalmazók, kapcsolati rendszerük ezekhez az intézményekhez kötődik, így várható volt a magasabb bizalmi indexük. Ha csak a hazai politikai intézményekbe vetett bizalom átlagát nézzük a Keszthely járási polgármesterek 7,9 értékéről nyilatkoztak, míg a Fonyód járási társaik, rendkívül közeli, 7,45-ös értéket értek el. Kiemelendő, de nem jelentős különbség az országgyűlés, a politikusok, valamint a rendőrség megítélésében volt. A két polgármesteri csoport értékei közötti különbség olyan kismértékű, hogy ebből a társadalmi tőke területi jellegzetességeire vonatkozóan nem kívánunk következtetést levonni. Csak jelezni kívánjuk, hogy a fejlettségbeli különbségek és a korábban elemzett politikai kapcsolatrendszer befolyással lehet az intézmények megítélésére, (amely magasan kiemelkedik a magyar társadalom átlagától).

A megkérdezett vállalkozók véleménye ennél jelentősen rosszabb, a politikai intézmények megítélése során közelebb állnak a magyar társadalom egészéhez, attól valamivel pozitívabb eltéréseket mutatnak. Körükben legkedvezőbb megítélése a rendőrségnek van, míg a legkedvezőtlenebb véleménnyel a politikusokról és a politikai pártokról vannak, szinte azonos értékekkel a hazai átlaghoz. Ilyen tekintetben (a bizalom dimenziójában) e két téregység társadalmi tőkéje nem különül el jelentősen Magyarország egészétől, de a vállalkozói lét, hasonlóan a fentebb idézett hazai vizsgálatához csekély mértékben magasabb általános bizalmi szintet eredményez. A többváltozós elemzés révén csekély magyarázó erővel, de kimutatható, hogy a vállalkozás mérete és a jogrendszerbe vetett bizalom között összefüggés van. Minél nagyobb (amely esetünkben még így is kisvállalkozásokat jelent) egy vállalkozás, annál jobban bízik a jogrendszerben. Más elemzési szempontok szerint (életkor, iskolai végzettség, nem, vállalkozás története, stb.) mintánkban nem mutatható ki szignifikáns összefüggés az intézményekbe vetett bizalommal. (Ugyanakkor számszerűleg kimutatható, hogy a magasabb is-

kolai végzettségűek átlagosan nagyobb bizalmi szintről nyilatkoztak, hasonlóan más kutatások eredményeihez.)

A témánk kapcsán legfontosabb jelenség, hogy kismértékben, de a Fonyódi járás vállalkozóinak bizalmi indexe (4,89) elmarad a Keszthely térségében mérttől (5,16), amely feltételezésünk szerint (bár közvetlenül nem kimutathatóan) utalhat a gazdasági és társadalmi helyzetbeli eltérésekre. A megoldatlan társadalmi problémák (szegénység, munkanélküliség), a versenyképességi hátrányok, jövedelmi eltérések összességében a politikai intézményrendszerbe vetett bizalomban tükröződhetnek vissza. (Kivételt képez a rendőrség megítélése, amely a Fonyódi vállalkozások körében kiemelkedően magas, valamilyen általunk nem feltárt helyi jellegzetesség miatt.)

A társadalmi, politikai intézményekbe vetett bizalom mértékének társadalmi tőkére (és így a területi tőkére) gyakorolt fontossága okán a témakörrel kapcsolatban még egy kérdéssort használtunk, amely szintén lehetővé tette a hazai kitekintést. Szabó I. (2014) kutatásai során 25 intézmény és szervezet példáján keresztül mérte az ezekbe vetett bizalmat, az általa felállított jó szándék és hitelesség, valamint kompetencia fogalmak köré épített két hasonló kérdéssoron. Az 1000 fős magyar társadalmat reprezentáló körben lekérdezett kérdésből mi a jószándékra-hitelességre vonatkozózt vettük és alkalmaztuk a két társadalmi státuszcsoportunkban. Az ötfokozatú skálán adott válaszokat az eredeti kérdéssorhoz hasonlóan, az összehasonlíthatóság érdekében, mi is 100-as skálára transzformáltuk.

1. táblázat: Az emberekbe és a politikai intézményekbe vetett bizalom

	Fonyód járás polgármester	Keszthely járás polgármester	Fonyód járás vállalkozó	Keszthely járás vállalkozó	ESS2014/2015 ²	EQLS 2012 ³	MTA TK 2015 ⁴
Általános bizalom	5,3	5,93	5,24	5,84	4,17	4,4	x
Országgyűlés	6,1	6,79	3,96	4,17	3,85	3,5	3,7
Jogrendszer	6,4	6,53	4,52	4,77	4,62	4,2	4,5
Rendőrség	7,7	8,27	6,13	5,66	5,33	5,1	5,3
Politikusok	4,8	5,19	2,47	3,09	2,93	x	3,0
Politikai pártok	4,8	4,75	2,48	2,96	2,95	x	x

Szabó I. (2014) kutatása során arra az eredményre jutott, hogy a bizalom általa használt két dimenziója (jószándék-hitelesség és kompetencia) a gyakorlatban nem elválasztható. A 25 intézményt csoportokba osztotta, amelyek közül az állami intézmények, szervezetek valamint a média érte el a legmagasabb bizalmi értékeket. A leggyengébb bizalom az állam hatalmi és politikai szervei iránt volt kimutatható, összhangban az általunk előzőekben tárgyalt eredményekkel. Szintén hasonló tendenciákat mutat az is, hogy a kormánypártok szavazói átlagosan magasabb bizalmi értékkel bírnak minden intézménytípussal kapcsolatban.

Ez a kérdéssor is többé-kevésbé megerősítette az előző kérdések kapcsán saját kutatásunkban tapasztalható tendenciákat, bár sokkal összetettebb kép bontakozott ki. Általánosságban

elmondható, hogy a hazai átlaghoz képest mindkét általunk vizsgált társadalmi csoport magasabb bizalmi értékkel rendelkezik, de a polgármesterek és a vállalkozók bizalmi szintje ismételtén szétválik, valamint a két terület értékei között is jelen vannak különbségek.

A Szabó I. (2014) által használt öt intézményi-szervezeti kategóriát vizsgálva saját eredményeinkben az államhatalmi, politikai szervek esetében a fenti bizalmi kérdéssorhoz hasonló eredményt kaptunk, amely az állami intézmények, szervek kategóriában is megismétlődik.

A média kategória esetében mind a négy csoportunk az országos átlagnál jelentősen rosszabb, egymáshoz képest hasonló indexszel rendelkezik. Az értékek hátterében több okot is feltételezhetünk. Legvalószínűbb magyarázat, hogy a két adatfelvétel között közel két év telt, amely

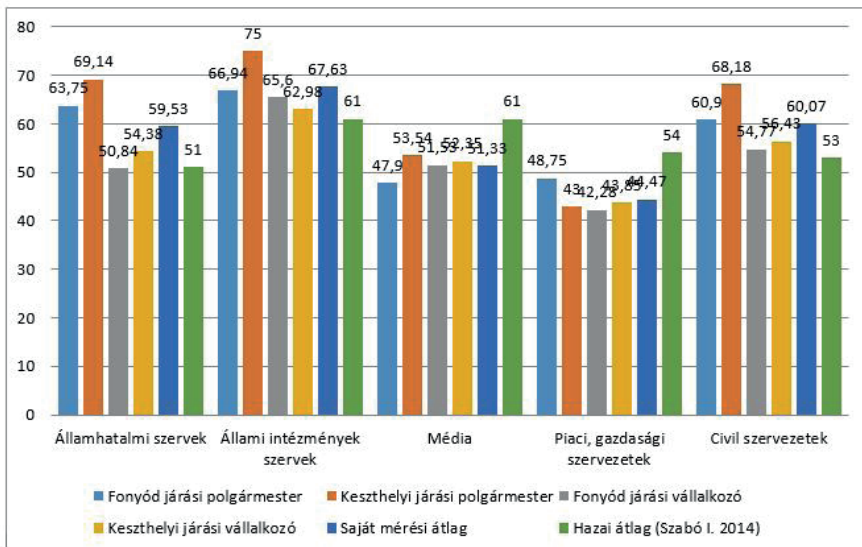
időszak alatt jelentősen megváltoztak az érintett médiák. A közszolgálati csatornák profilváltása, valamint a kérdésben szereplő kereskedelmi televízió politikai állásfoglalása alapvetően másfajta megítélése alá esik a társadalom körében, mint korábban.

A piaci, gazdasági szervezetek (bankok, biztosítók és kereskedelmi üzletek) csoport esetében mind a két járás megkérdezettjei az országos átlagnál jelentősen negatívabb bizalmi értékről nyilatkoztak, és szintén nem válnak el egymástól a csoportok. E negatív ítélet mögöttes okait kétséges feltárni. Mindegyik csoportban a kereskedelmi nagyáruházak, bankok és biztosítók kapták a legrosszabb pontszámot. A bankok megítélése a vállalkozók körében rosszabb mint a társadalom átlaga, amely mögött azt feltételezhetjük, hogy működésük során jobban rászorulnának a hitelpiacra és a szektorális válság értelemszerűen érzékenyebben érintette körüket. A biztosítók munkájának megítélésében nem ilyen széles a különbség, de feltehetőleg ezek a vélemények is személyes tapasztalatokon alapulnak. A kereskedelmi nagyáruházak megítélése a csoportban szintén negatív, amely mögött elsősorban gazdasági okokat feltételezhetünk. Ahol az elmúlt év-

tizedben lezajlott a betelepedésük, ott jelentősen átalakult a helyi kereskedelmi-szolgáltatói szektor. Ez a vállalkozókat értelemszerűen negatíván érintette.

Az ötödik kategória (vitathatóan) a civil szervezetek elnevezést kapta, amelynek értelmezéséhez ismételten érdemes megnézni elemeit. A szakszervezetek megítélése gyakorlatilag minden csoportban hasonló volt az országos átlaggal, amely érthető, hiszen a legtöbben esetleg csak a híradások révén látják a szakszervezetek munkáját. A gazdasági kamarák megítélése a Keszthelyi járási polgármesterek kivételével szintén hasonul az össztársadalom véleményéhez. A Nyugat-Balatonnál valamilyen oknál fogva kiemelten elégedettek a polgármesterek a kamarák munkájával, mindez a csoport összevont értékeit jelentősen elmozdítja a pozitív irányba. A kategórián belül az egyházak megítélése bizonyul döntő tényezőnek. Minden csoport jelentősen jobb véleménnyel van a szervezetekről mint a magyar társadalom átlaga, de a településvezetők által adott értékek kiemelkedően pozitívak. E mögött feltehetőleg az áll, hogy munkájuk révén intenzívebb kapcsolatot ápolnak az egyházak helyi képviselőivel.

1. ábra: Összevont intézményi kategóriák bizalom eredményei a vizsgált csoportokban (Szabó I. 2014 nyomán)

A bizalomra vonatkozó második kérdéssor részben megerősítette korábbi állításainkat. A politikai tartalommal bíró intézményi kategóriákban elválnak a két járás értékei a Keszthelyi járás javára, amelyek háttérben ismételten a helyi sajátosságok jelennek meg. A kevésbé politikai töltettel bíró intézményi csoportok bizalmi indexének sokszínűsége, pedig utal arra, hogy az értékeket az adott társadalom kontextusában szükséges értelmezni.

Területi kötődés

A társadalmi tőkén belül a vizsgálatunk harmadik témaköre a területi identitásra, kötődésre vonatkozott, amely kapcsán azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a társadalom tagjai körében kimutatható területi kötődés kapcsolatban van a téregység gazdasági versenyképességével is, így a két járás értékei között kimutatható lesz valamilyen különbség. Ez a várakozásunk nem teljesen igazolódtott be.

Bár az említett kutatások hagyományosan erős területi identitást igazoltak, minden társadalmi csoportban a Balatonnál, arra mindenképpen utalni kell, hogy az eliteszoportok (így polgármesterek és vállalkozók is) területi identitásában nem automatikusan tükröződik a népesség társadalmi tőkéjének ezen attitűdje. A helyi elitek (valós vagy kommunikált) identitása társadalmi szerepükénél fogva erősebb, hiszen céljaik eléréséhez, kapcsolataik kiépítéséhez mindez nélkülözhetetlen (Bugovics 2010).

Kutatásunk során a megkérdezett településvezetők mindkét járásban kivétel nélkül úgy nyilatkoztak, hogy szeretnek jelenlegi lakhelyükön élni. Ilyen értékeket mutatnak a két járás vállalkozói is, 100 főből mindösszesen egy Keszthely környéki megkérdezett nyilatkozott negatívan e kérdésben.

Ugyanakkor e kérdésben mélyebbre ásva a vállalkozók vonatkozásában kicsit módosult a kép. A megkérdezett Fonyód térségi vállalkozók 8%-a egyelőre nem tervezte, de a távoli jövőben szeretne elköltözni jelenlegi lakhelyéről. E szándék mögött személyes jellegű és a terület gazdasági helyzetével összefüggő okok is megjelentek.

A Keszthely környéki vállalkozások közül is 8%-uk nyilatkozott elköltözési szándékáról, 6% már konkrét tervekkel is rendelkezik. Az előzőekhez hasonlóan a tervek mögött személyes, családi

jellegű okok, illetőleg gazdasági szempontok is említésre kerültek.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mi a helyi területi kötődés legfontosabb tárgya a megkérdezettek körében, amely során több szempontot is megjelölhettek. A településvezetők vonatkozásában két összevont szempont egyenlő súllyal van jelen, tehát a helyi identitás tekintetében a személyes kapcsolatok és a táji, természeti környezet ugyanolyan mértékben jelent meg. A Fonyódi járás megkérdezett polgármesterei összesen 20 esetben, a Keszthelyi polgármesterek 36 esetben jelöltek meg személyes kapcsolatokat (barát, család, szomszédok, szokások) e kérdés kapcsán, és mindkét járásban a barátok jelentek meg legfontosabbként. A környezethez kapcsolódó jelenségek (lakókörnyezet, szűkebb és tágabb táj) Fonyód kapcsán 22, Keszthely kapcsán 36 alkalommal jelentek meg. (Arányosítva a két járás adatai viszont szinte teljesen azonosak.)

A vállalkozók kapcsán is hasonló kép bontakozott ki. A Fonyód térségi vállalkozók összesen 76 alkalommal jelöltek meg személyes kapcsolatokhoz kötődő jelenségeket, a természeti és épített környezet kategóriájában összesen 58 válasz érkezett, míg a munkavégzés dimenziójában (munkahely, vevők, üzleti partnerek) 21 megjelölés történt. A „barátok” és a „család” kategóriák a többenél jelentősen magasabb számú jelölést kaptak, amely így Fonyód térségében fontos identitásképző értékként jelenik meg.

A Keszthelyi járási vállalkozók esetében a személyközi kapcsolatokra összesen 100 megjelölés történt, a környezeti kategóriákra 94, míg az üzleti tevékenységhez kötődően 35. A legtöbb megjelölést ebben az esetben is „barátok” és „család” kapta, de a táj és környezet kategóriái sem kevésbé maradtak el.

Ebben az esetben úgy tűnik, hogy a Keszthelyi járás valamivel összetettebb és erősebb identitás-képző erővel bír, amelyben a táji értékek is sokkal nagyobb hangsúllyal jelennek meg a Fonyódi járáshoz képest, és a személyes kapcsolatok is valamivel fontosabbak.

A Keszthelyi járás vállalkozói számára a helyi kötődés tekintetében úgy tűnik fontosabbak a személyes kapcsolatok, amely jelentős identitás-képző erővel bír, tehát közvetve a társadalmi tőke erősségére utal. A Fonyódi járás esetében is ez a

legfontosabb dimenzió a gazdaság szereplői számára, de ennek mértéke gyengébb.

Rendkívül szubjektíven ítéltethető meg, de nem gondoljuk azt, hogy a két vizsgált járás táji – természeti - kulturális értékeihez csatolt képzetek jelentősen különböznenek, hiszen mindkét területi rendkívül gazdag. Abban, hogy az identitásképző elemek vonatkozásában a környezet (lakó-, természeti-, táji-) dimenziójában mégis jelentős különbség volt kimutatható a Keszthelyi járás javára, másfajta okokat vélhetünk felfedezni. Ezeknek a környezeti elemeknek az említése (vagy éppen hiánya) jelzője lehet annak, hogy mennyire érzi jól magát a válaszadó az adott területen, településen. Közvetve utal arra a fejlettséggel rokonítható álláspontra, hogy területi tőke tulajdonképpen a genius loci, a hely szelleme, amely meghatározza az ott élők és dolgozók mindennapjait (lásd. pl: Harcsa 2015, Jankó 2002, Tóth 2014). Az, hogy a Fonyódi térségi vállalkozók sokkal kisebb arányban jelölték meg ezeket a dimenziókat, jelezheti azt, hogy kisebb mértékben párosítanak pozitív értékképzeteket az őket körülvevő környezethez, annak ellenére, hogy szeretnek itt élni. Ez a hipotetikus gondolatmenet az identitásképző elemek körében társadalmi kapcsolatok és üzleti környezet eltérő jellegzetességeire is kiterjeszthető. Mindez pedig szerves összefüggésben állhat a társadalmi-gazdasági különbségeivel, így utalhat a területi tőke szintjére is.

Következtetések és összegzés

Kérdőíves vizsgálatunk során sok tekintetben hasonló, de gazdasági-társadalmi helyzetének egyes adottságait tekintve mégis két különböző járás társadalmi tőkéjének jellemzőit kívántuk feltárni a kapcsolati rendszer és közéleti részvétel, a bizalom és a területi identitás témakörökön keresztül. A területi tőke paradigmájából kiindulva azzal a feltételezéssel éltünk, hogy eltérő társadalmi tőke jellemzők szerves kapcsolatban vannak a gazdasági teljesítményével és fejlettségbeli különbségekkel.

A társadalmi kapcsolatok vonatkozásában kimutattuk, hogy a Keszthelyi járás polgármesterei valamivel aktívabb kapcsolatokat ápolnak, érdekérvényesítő képességeikben jobban bíznak. Ezzel szemben a Fonyódi járás településvezetőinek helyi kapcsolataik gyengébbek, sokkal jobban kötődnek külső szereplőkhöz és intézményekhez. A

vállalkozók esetében is hasonló eredmények születtek: Keszthely térségében határozottan megjelentek a bizalmon alapuló társadalmi kapcsolatok és az erősebb helyi beágyazottság, míg Fonyódi térségben a külső intézményekhez való erősebb kötődés kisebb önbizalomról és a helyi hálózatok gyengeségéről árulkodik.

A társadalmi tőke bizalom dimenziójában szintén kimutatható volt a két járás közötti különbség. A politikai intézményekbe, szervezetekbe vetett bizalom esetében a két terület eltérő bizalmi értékei mögött szintén feltételezhetjük azt, hogy a különböző fejlettségbeli adottságok eredményezték a negatívabb tapasztalatokat a Fonyódi járás esetében. Szembetűnőek voltak a két vizsgált társadalmi csoport közötti különbségek is, amelyek azonban sokkal inkább a státuszukból erednek, mint egyéb területi tényezők befolyásától.

A vizsgálatunk harmadik témakörében, az identitás esetében az adatok önmagukban nem árulkodtak a területek közötti különbségekről, hiszen mind a két járásban, mindegyik vizsgálati csoportban azonos mértékű területi kötődést sikerült kimutatni. Ebben az esetben csak közvetett feltételezésekkel élhetünk azzal kapcsolatban, hogy a tapasztalati szintek mégis eltérőek. Az identitásképző elemek vizsgálata utalt arra, hogy a Fonyódi járásban valamivel gyengébb ez a kötődés, amely eredhet a Keszthelyi járásnál gyengébb társadalmi és gazdasági adottságokból.

Következtetéseink sorában semmiképpen sem kívánunk közvetlen ok-okozati kapcsolatot feltételezni a társadalmi tőkén belül mért eltérések valamint a fejlettségbeli különbözőségek között. A társadalmi tőke adottságait számos más tényező is befolyásolja, közülük a fejlettségbeli eltérések csak egy dimenziót jelentenek. A két vizsgált járás közötti különbség megítélésünk szerint nem olyan széles, hogy kizárólagosan magyarázza a társadalmi tőke közötti különbségeket is. Ugyanakkor a társadalmi tőke különbségei utalhatnak a két térség fejlettségbeli eltéréseire, még ha ez a dimenzió önmagában is nem okozza a gazdaság teljesítményének eltéréseit.

A társadalmi tőke és a fejlettség közvetlen összekapcsolódásának alátámasztását az is nehezíti, hogy Magyarországon hasonló területi szinteken nem zajlottak társadalmi tőke kutatások.

A vizsgálati modulunk arra mutatott rá, hogy a területi tőke paradigmájával összhangban a fejlettségbeli különbségek magyarázatának egyik fontos eleme a társadalmi tőke is, de ez nem jelenhet meg kizárólagos erővel. A fejlettségbeli különbségek hátterének magyarázatához, így hasznos alapot kínálhat a területi tőke komplex szemléletrendszere. Mindezeket túl kutatásunk azt is alátámasztotta, hogy a gazdasági teljesítmény, versenyképesség vizsgálata során a társadalmi dimenziók mélyebb, kvalitatív alapú feltárása is szükséges, amelyhez a rendelkezésre álló statisztikai adatokból kinyerhető információk nem minden esetben elégségesek.

Fontos eredményünk, hogy e két példán keresztül is szemléltetni tudtuk azt, hogy Magyarországon egymástól térben, és adottságaikban sem túl távol álló területeken is sok tekintetben eltérő társadalmi működés van jelen. Ennek nyomán arra a következtetésre juthatunk, hogy a területi szakpolitika eredményességének növeléséhez ezen, lokális sajátosságok fokozott érvényesítése és figyelembe vétele is szükséges.

KABAI GERGELY

Felhasznált irodalom

Angelusz R. – Tardos R. (2011): A kapcsolathálózati szemlélet a társadalom és politikatudományban. In: Takács K. (szerk.): Kapcsolatháló elemzés; Társadalmi kapcsolathálózatok elemzése. BCE, Budapest.

Bugovics Z. (2010): Az elitidentitás háttere. *Tér és Társadalom* XXIV./2. 17-29.

Dombi G. – Horváth Á. – Kabai G. – Fodor-Kun E. – Oláh M. – Sági Z. – Szabó P. – Tóth B. I. (2016): A területi tőke és magyarországi dimenziói. Nyicita Alapítvány, Balatonfüred.

Gábos A. – Szivós P. (2010): Jövedelmi szegénység és anyagi priváció Magyarországon. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy.: Társadalmi riport 2010. Tárki, Budapest. 58-81.

Harcza I. (2015): A területi fejlettség és egyenlőtlenségek lehetséges értelmezései — kritikai értékelés és kutatási eredmények I. Statisztikai Szemle 2015/5. 460-485.

Jankó F. (2002): A hely szelleme. A településimage és településmarketing. *Tér és Társadalom* XVI./4. 39-62.

Kovács I. (2012): A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. *Argumentum – MTA TK, Budapest.*

Megyesi B. (2015): A társadalmi tőke negatív hatásai. *Századvég – Új folyam* 78. (2015/4.) 107-128.

Nemes-Nagy J. – Németh N. (2003): A „hely” és a „fej” – A regionális tagoltság tényezői az ezredforduló Magyarországon. *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek* 2003/7.

Pálné K. I. (szerk.) (2009): A politika új színtere a régió. *Századvég Kiadó, Pécs-Budapest.*

Szabó A. – Gerő M. (2015): Politikai tükör - Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságáról és részvételéről, 2015 Az Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban című kutatás elsődleges jelentése. MTA TK, Budapest.

Szabó A. – Róbert P. – Závecz G. (2013): Intézményi bizalom a magyar társadalomban. *ESS Magyarország Gyorsjelentés II.* 2013. MTA TK, Budapest.

Szabó I. L. (2014): Az intézményi, szervezeti bizalom helyzete Magyarországon 2014 elején. *Nemzet és Biztonság* 2014/3. 119-142.

Tóth I. Gy. (2005): Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég Kiadó. Budapest, 2005.

Jegyzetek

1. Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korú népességen (15-59) belül

2. <http://ess.tk.mta.hu/adatbazis/adatbazisok/>

3. <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys-eqls/european-quality-of-life-survey-2012>

4. Gerő - Szabó (2015)